

Отримано: 23 травня 2023 р.

Прорецензовано: 1 липня 2023 р.

Прийнято до друку: 12 липня 2023 р.

e-mail: natalia.lutai@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4687-3096>

e-mail: natalia.lutai@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/000-0002-3667-3886>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-18(86)-9-12

Лутай Н. В., Бесараб Т. П. Сучасні проблеми перекладу термінології в юридичних текстах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 18(86). С. 9–12.

УДК: 81'42

Лутай Наталія Вікторівна,

старший викладач кафедри ІКС НТУ, «ХПІ», м. Харків,

Бесараб Тетяна Петрівна,кандидат філол. наук, доцент, старший викладач кафедри іноземних мов,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків

СУЧАСНИ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТАХ

У цій статті розглядаються теоретичні основи перекладу юридичних текстів, а також представлені теоретичні та практичні компоненти нового підходу до перекладу юриспруденції. Навчання вузькоспеціалізованої юридичної термінології є одним із найскладніших завдань у процесі навчання юридичній мові та перекладознавству. У статті аналізуються наслідки, що впливають із взаємодії між мовою та правом, ступінь їх вплив один на одного та на процес навчання та оволодіння юридичною мовою. Хоча визначення термінології як дисципліни, пов'язаної з вивченням спеціалізованої лексики, тобто термінів, не є чимось новим у цій галузі дослідження, можна стверджувати, що лише порівняно недавно її стали вважати повноцінним науковим поняттям зі своїми принципами, основами та методологією. Термінологія як міждисциплінарна та трансдисциплінарна галузь знань характеризується безліччю підходів до її теоретичних основ та практичного застосування. Незважаючи на різноманітність цих термінологічних теорій та підходів, існують певні загальноприйняті теоретичні та методологічні аспекти, такі як: розпізнавання поняття, характер терміну та його функції у текстах; невербальні форми подання, упорядкування та моделювання знань, термінологія та пізнання, лексична прагматика та корпусна термінологія. Крім того, у статті наведені приклади з викладом конкретних проблем, пов'язаних з розробкою юридичної та адміністративної термінології, що говорить про унікальні проблеми, з якими стикаються термінологи, з якими стикаються лінгвісти та термінологи, коли їм доводиться працювати з правовою системою, де бракує спеціальної термінології, яка була б виражена двома мовами.

Ключові слова: еквівалентність, оволодіння юридичною мовою, цільовий текст, термінологічні трансформації, легілінгвістична перекладологія, метод корпусної лінгвістики.

Natalia Lutai,

NTU "KPI", Kharkiv,

Tetiana Besarab,

PhD, Assistant Professor,

Yaroslav Mudryi National Law University. Kharkiv

MODERN PROBLEMS OF TRANSLATION LEGAL TERMINOLOGY

This article enlightens theoretical foundations concerning legal translation studies, as well as theoretical and practical components of the new approaches to translation of jurisprudence. Teaching of highly specific legal terminology is one of the most complex tasks in the process of interpreting legal language and translation studies. The article examines implications between language and law arising from their interconnection, as well as the extent to which they affect the process of legal language instruction and acquisition. Although the definition of terminology as a discipline is related to a specific vocabulary, it is not something new in this field of research, what's more, it has become a fully-fledged scientific concept with its own principles, foundations and methodology relatively recently. Terminology as an interdisciplinary and transdisciplinary field of knowledge is characterized by many approaches to its theoretical basis and practical application. No matter how diverse these terminological theories and approaches can be, there are certain generally accepted theoretical and methodological aspects such as: the concept, nature of a term and its functions in texts; non-verbal forms of presentation, organization and modeling of knowledge, terminology and cognition, lexical pragmatics and corpus terminology. In addition, the article provides examples of specific issues related to legal and administrative terminology, which underline unique problems encountered by linguists and terminologists when they have to one a legal system lacking specialised terminology to be expressed in two languages.

Keywords: equivalence, legal language acquisition, target text, terminological transformations, legilinguistic translatology, corpus linguistics method.

Постановка проблеми. Багато вчених розглядають юридичний переклад як «вищу лінгвістичну проблему», що «поєднує в собі винахідливість художнього перекладу з термінологічною точністю технічного перекладу, а також серйозним конфліктом між точністю та природністю» [1; 9; 10; 17].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Подібні відмінності широко зустрічаються у всіх типах перекладу, але саме при перекладі юридичних текстів ці проблеми стають особливо помітними, тому що «прийнято вважати, що при перекладі юридичних документів зміст завжди має превалювати над формою» [6; 8; 13]. Пізніше дослідники дійшли висновку, що еквівалентність інформаційного змісту слід розуміти як презумпцію рівних намірів (Gemar 2013:156). У той же час багато лінгвістів стверджують, що юридичний переклад можна охарактеризувати не лише як взаємодію між різними мовами, а й різними юридичними системами. Беручи до уваги факт, що юридичні концепції є продуктом національних юридичних систем, можна стверджувати, що правові системи відображають світогляд, уявлення про мораль властиві тому чи іншому

суспільству і є сумішшю юридичної культури з іншими проявами культури. Кожна юридична система має свою історію, принципи організації, аксіологію та моделі міркування, так як вона була розроблена, щоб відповідати потребам конкретної нації та відображати її особливості (Rodriguez, 2004: 1209).

Актуальність дослідження. Оскільки англійські юридичні терміни є досить складними для звичайного сприйняття, робилися чисельні спроби в таких країнах як США, Австралія, Канада та Великобританія, упростити мову, якою викладається закон. На жаль, юристи не схильні змінювати стиль юридичного тексту, тому юридичним перекладачам та звичайним громадянам, які прагнуть зрозуміти англо-американську юридичну мову, нічого не залишається, як ознайомитися з основними характеристиками мови права, що сягають часів Чосера чи Шекспіра із посиланням на лексичні та синтаксичні риси.

Перекладознавство (translatology) – це зведення перекладацьких теорій, орієнтованих на перекладацьку реальність. Перекладознавство ділиться на загальну та приватну практику, причому перша має універсальний характер і може застосовуватися до будь-якого типу мов.

Мета. Виходячи з основних припущень та постулатів багатопланової дослідницької бази у сфері вивчення юридичного перекладу, для забезпечення цілісного ставлення до аналізованої області, слід зазначити, що юридичний переклад є трансдисциплінарним. Незважаючи на той факт, що даний вид перекладу можна віднести до міждисциплінарної категорії, як дисципліна, юридичний переклад не має повної автономії. Відповідно, він використовує та інтегрує розробки, створені в рамках таких дисциплін як теорія та практика перекладу, порівняльне правознавство та лінгвістика, щоб знайти найбільш відповідний варіант відповідностей, беручи до уваги концептуальні та лінгвістичні проблеми перекладу.

Крім того, дослідники повинні враховувати два фундаментальні інтертекстуальні принципи перекладу: еквівалентність і текстуальність, так як юридичний переклад двореляційний. Як і всі види перекладу, юридичні переклади регулюються двома відносинами: його еквівалентністю та текстуальною відповідністю цільового тексту та тексту вихідною мовою, а, у разі багатомовного перекладу, вихідних текстів перекладами іншими мовами (точність перекладу, багатомовне опосередкування правового знання), а також відповідність цільового тексту до неперекладених текстів цільовою мовою порівнянного жанру (природність та прийнятність перекладу) [3; 5]. Як стверджують багато дослідників, завдяки своїй багатогранності, юридичний переклад має охоплювати основні аспекти перекладу, а саме: переклад як кінцевий продукт, процес та його учасників, контекст та сприйняття тексту (Saldanha, O'Brien, 2013: 5).

Також слід зауважити, що юридичний переклад потребує різноманітних методологічних досліджень, змішаних та порівняльних методів, наприклад, за допомогою триангуляції кількісних та якісних підходів. Якісні методи забезпечують «гнучку і дуже контекстно-залежну мікроперспективу повсякденних реалій світу, тоді як кількісні методи можуть запропонувати «макро-перспективу всеосяжних тенденцій у світі». Можна сказати, що останніми роками спостерігається загальна тенденція розвитку теоретичної та прикладної лінгвістики. На додаток до вищесказаного, контекст у процесі перекладу та використовувані перекладацькі прийоми значною мірою залежать від зовнішніх факторів, що впливають на перекладача.

У разі юридичного перекладу передбачається, що ширший контекст охоплює юридичні чинники, такі як типи задіяних правових систем (внутрішньосистемний, міжсистемний, гібридний переклад), авторитетний чи неавторитетний статус цільового перекладу – нормативна, інформативна або загальноправова [8; 10; 12].

Щодо забезпечення якості, деякі вчені називають це «правовою макроконтекстуалізацією» процесу перекладу. Контекст також включає інституційні, політичні, ідеологічні, соціальні та культурні чинники. Наприклад, інституційні умови мають значення при аналізі юридичного перекладу у міжнародних організаціях, таких як ЄС або Організація Об'єднаних Націй, які мають свою власну інституційну культуру перекладу, регламентує та контролює поведінку перекладачів. Контекстуальний та ситуаційний аналіз є невід'ємною частиною якісного підходу, що включає етнографічні дослідження, жанровий аналіз, аналіз дискурсу та критичний аналіз дискурсу [2; 14; 17].

Хоча визначення термінології як дисципліни, пов'язаної з вивченням спеціалізованої лексики, тобто термінів, не є чимось новим у цій галузі дослідження, можна стверджувати, що лише порівняно недавно її стали вважати повноцінним науковим поняттям зі своїми принципами, основами та методологією. Термінологія, як міждисциплінарна та трансдисциплінарна галузь знань, характеризується безліччю підходів до її теоретичних основ та практичного застосування. Незважаючи на різноманітність цих термінологічних теорій та підходів, існують певні загальноприйняті теоретичні та методологічні аспекти, такі як: розпізнавання поняття, характеру терміна та його функцій у текстах; невербальні форми подання, упорядкування та моделювання знань, термінологія та пізнання, лексична прагматика та корпусна термінологія [4; 15].

Згідно з останнім порівняльним уявленням різних підходів, заснованих на регіональних критеріях, основна складність моделювання при перекладі юридичних текстів полягає у різноманітності та неповній сумісності перекладацьких ситуацій. Міжсистемний юридичний переклад вважається однією з основних категорій, так як він працює не лише між двома мовами, але також між, як мінімум, двома правовими системами. Головною проблемою міжсистемного перекладу є невідповідність юридичної термінології через системність її характеру. Крім того, що правові системи мають власні історії, розробки, принципи, аксіологію, вони формують свої системи понять та межі термінів, щоб реагувати на власні потреби. Через війну, зазвичай, терміни різняться у різних правових системах і міжсистемні перекладачі повинні компенсувати це, будуючи «термінологічні мости» (Weigand, 2012: 230). Внутрішньосистемний юридичний переклад є ще однією великою темою, яку можна знайти в двомовному перекладі, наприклад, у багатомовних країнах, таких як Швейцарія, Канада чи Бельгія, а також у міжнародних організаціях. Внутрішньосистемне переведення правових актів, як правило, має автентичний статус. У цьому випадку юридичні поняття представлені з лінгвістичної точки зору як терміни у двох різних мовах, але при цьому сформовані однією і тією самою правовою системою. Загалом, ступінь концептуального посередництва між правовими системами і всередині них може змінюватись в залежності від права [6; 8].

Лінгвісти вивчають несвідомі психологічні механізми, за допомогою яких люди вимовляють та інтерпретують висловлювання рідною мовою. Хоча межі можуть бути розмиті, лінгвістику умовно поділяють на п'ять основних галузей вивчення: фонологію, морфологію, синтаксис, семантику та прагматику.

Говорячи про лінгвістичні правила, слід розуміти, що вони багатозарові, багаторівневі та ієрархічні, що підтверджується при протиставленні способів, за допомогою яких слово та пропозиція набувають свого значення. В обох випадках це

апеляція до правил, але в першому випадку це – спосіб пов'язати слова зі світом, а в другому – правило, вони об'єднують добре сформовані послідовності слів і світ завдяки двом речам: значенню окремих слів (встановлені першим правилом) і принципам, що об'єднує їх у словосполучення, фрази і, зрештою, речення.

Мовне значення за своєю суттю є комбінаторним, і саме комбінаторна природа мовного значення дозволяє нам вивчити мову і дозволяє усвідомити нескінченну кількість речень зі здатністю кінцевого розуму людини.

З погляду легілінгвістичної перекладології, синонімія розуміється як семантичні зв'язки, які об'єднують хоча б два терміни, що мають дуже схоже значення, але рідко ідентичне, тобто незмінне. Як обов'язкові терміни, що стосуються одного і того ж або дуже схожого об'єкта правової дійсності, але відрізняються щодо їх контекстуального використання або, інакше кажучи, мають однакові референціальні, але різні прагматичні значення.

Семантика та лінгвістична прагматика фокусується не на рівні слів та речень, а на рівні дискурсу, вони особливо актуальні для складання юридичних документів і, таким чином, для педагогіки юридичного перекладу.

Вважається, що семантичні зв'язки об'єднують як мінімум два терміни з урахуванням їхнього значення. У контексті юридичного перекладу та легілінгвістичної перекладології ці зв'язки можна визначити як обов'язковий набір юридичних термінів. Крім того, слід підкреслити, що смислові зв'язки також можна встановити між фразами і навіть пропозиціями. В аспекті параметризації слід згадати такі можливі семантичні відносини як синонімія, полісемія та гіпонімія. Тому при розборі зв'язків між словами необхідно визначити, що є компонентами, що становлять ці зв'язки.

Синтаксична неоднозначність виникає щоразу, коли складовій фразі є більше однієї функції, наприклад: *American law professor*, де «американець» може відноситися або до права або до професора. Більшість випадків синтаксичної двозначності зустрічається в проєктах чи підрядних конструкціях. Координація дозволяє пов'язувати речення чи їх частини шляхом прив'язування частини однієї речення до іншої. Іноді буває неясно, які частини речення складають основу конструкції, а які є паралельними, узгодженими елементами.

In asking for a rent reduction, the tenant asserted that the elevator maintenance company was incompetent and alleged that the janitor repeatedly failed to fix the boiler.

In asking for a rent reduction, the tenant alleged that the janitor both repeatedly failed to fix the boiler and asserted the elevator maintenance company was incompetent.

Ключовий аспект показань, який був упущений адвокатами, полягав у тому, що в першому реченні синтаксично неясно, чи з'єднує союз *and* дієслова “failed to repair” (не вдалося відремонтувати) та “asserted” (заявити) або “alleged” (передбачати).

Щоразу, коли третє дієслово після за основного або підлеглого дієслова і може поєднуватися з будь-яким з них, необхідно правильно пов'язати речення. Якщо автор має намір координувати дії в рамках придаткового речення з *that* (квартирнаймач стверджував дві речі), то, можливо, цей намір слід було підкреслити за допомогою співвідносних спілок.

Існує безліч англійських юридичних, літературних термінів, які мають спеціальне юридичне значення, для яких немає еквівалентів у системах цивільного права. Також є терміни, які взагалі не можуть бути перекладені іншою мовою або перекладаються лише загальною, навіть якщо ці терміни мають латинське або французьке походження. Багато юридичних термінів загального права мають судове походження, оскільки вони були розроблені судами, а не виникли внаслідок абстрактних міркувань в академічних колах. Назвемо лише кілька прикладів, взятих з цивільного права, які не мають відповідних еквівалентів:

Promise, що міститься у справі є завітом і має обов'язкову силу, навіть якщо підтримується розглядом.

Deed – акт є письмовим документом, який має бути підписаний, скріплений печаткою та доставлений.

Trust – це геніальний винахід концепції справедливості. Права та зобов'язання, що випливають із трасту, не мають еквівалентів у цивільному праві.

Consideration – це вигода для того, хто обіцяє, або збиток (збиток або невигода) для того, хто обіцяє. *Consideration* – невід'ємна частина договору за загальним правом.

Проаналізуємо кілька термінів із галузі законодавства про неспроможність. Що стосується юридичної термінології, можна спостерігати деякі термінологічні трансформації в залежності від стадії розвитку юридичної ситуації, в якій знаходиться боржник. Наприклад, людина у США та Великій Британії той, хто позичає у когось гроші, стає боржником (*debtor*) – “боржник” українською. При оголошенні про неплатоспроможність боржник перетворюється на неплатоспроможного, якщо людина є юридичною особою або фізичною особою, то в цьому випадку використовується термін *bankrupt*, тобто боржника називають банкрутом. Термін *bankruptcy/bankrupt* (банкрутство) – запозичення з італійського утворення від метафоричного виразу *banca rotta*, що означає *a rotten bench/desk* (гнила лава/стіл). В українській мові боржник – людина, яка не спроможна сплатити свої борги», є «неплатоспроможною» – *insolvent debtor*.

Юридичні тексти часто рясніють значною кількістю термінів, що належать до таких категорій як евфемізми та метафори. Їх не так багато в цивільному праві, в даному випадку це переважно стосується кримінального права, наприклад, назви сексуальних злочинів (*carnal knowledge* – статеві відносини). Найпоширеніші проблеми, пов'язані з процесом перекладу метафори та евфемізму, стосуються тенденції буквальної передачі таких одиниць перекладу із застосуванням техніки калькування термінів.

Візьмемо ще одну метафору з американської правової системи *laughing heir*, яка перекладається як сміливий спадкоємець. Термін використовується юристами, які займаються законом про спадкування, хоча він не застосовується у законодавстві. Значення терміна можна трактувати в такий спосіб: “спадкоємець, що сміється”, (переклад німецької фрази *der lachende Erbe*), відноситься до далекого родича померлого родича, який відчуває важку втрату, але отримує несподівано величезний спадок (Garner, 2001: 502-503).

Говорячи про синтакс, який вивчає структуру фраз, деякі вчені (2;7) дотримуються думки, що пов'язаність це семантична концепція відносин значень у тексті, що визначають його текстуру. Такі семантичні елементи, як посилення, заміна і багатокрапка, союз та лексична зв'язність відіграють велику роль на їхню думку. Ці семантичні елементи працюють як «цілісні зв'язки або маркери», які виходять за рамки речень та з'єднують послідовності речень за допомогою розширення області однієї речення в іншу. Інші дослідження вивчили синтаксичні структури, які встановлюють зв'язність шляхом

структурування інформації у вигляді усвідомлених і чітко виражених формах, використовуючи супідрядність, пасивну заставу та паралелізм для перетворення матеріалу в пояснювальні патерни «дана інформація/нова інформація». Посилання дає цілісність, робить акцент *the legislature office/dental offices* (законодавчий орган/стоматологічні кабінети) та підтримує цей акцент за допомогою низки висловлювань.

Заміна і крапка також розширюють область від одного речення до іншого. Використовуючи заміщувальне слово (синонім) або опускаючи слово/ фразу, яка може бути виведена з попереднього речення (ellipses), досягається наступність:

The legislature did not intend to include private dental offices within its definition of public accommodation. If it had meant to, it could have easily included them in its list.

Окрім сполучників, деякі інші мовні явища, такі як обсяг модифікаторів або займенники антецеденти, усі підлягають додатковому тлумаченню на основі контексту та знання світу, і заслуговують на особливу увагу як при складанні, так і при тлумаченні. Справи, в яких суд рішення залежить від сполучного зв'язку, є досі відносно недостатньо вивченим джерелом інформації про те, як на стику між семантикою та прагматикою формується та керується тлумачення права такими мовними предметами.

Висновки. Аналіз відповідної літератури та емпіричні спостереження підтверджують, що цільовий текст (текст перекладу) має бути скоригований значною мірою для комунікативних потреб реципієнта юридичного перекладу, відповідно до його знань та можливостей сприйняття. Якщо інформація, що перекладається, не відповідає таким потребам, то можуть мати місце комунікативні спотворення, а права людини не дотримуються повною мірою. Деякі з таких спотворень можуть мати вирішальне значення для ефективності комунікації та можуть призвести до небажаних юридичних наслідків. Крім того, не можна не враховувати той факт, що деякі типи юридичного перекладу вимагають досвіду, глибоких знань і перекладацьких навичок. Надзвичайно важливо, щоб перекладачі усвідомили, що вони несуть професійну та моральну відповідальність для забезпечення найкращої якості перекладу, можливого в даних обставинах. Що стосується юридичного перекладу, використання недоречного слова, може бути неправильно витлумачено одержувачем повідомлення та мати далекосяжні наслідки.

Література:

1. Alcaraz, Enrique; Hughes, Brian. *Legal Translation Explained*. Manchester: St. Jerome, 2002.
2. Baker, Paul. *Sociolinguistics and Corpus Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2010.
3. Biel, Ł. 2014. *Lost in the Eurofog: The Textual Fit of Translated Law*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
4. Black, H. C. 1968. *Black's Law Dictionary*. Definitions of the Terms and Phrases of American and English Jurisprudence, Ancient and Modern. Fourth edition. St. Paul: West Publishing Co .
5. Cherstermann, Andrew. "Why study translation universals?" *Kiasm. Acta Translatologica Helsingiensiä (ATH) 1* (eds. Hartama-Heinonen, Ritva; kukkonEn, Pirjo). Helsingfors: Helsingfors universitet, Nordica, svensk översättning, 2010, pp. 38–48.
6. Cronin, Michael. "The Translation Crowd". *Revista Tradumática*, 8 (2010), (accessed 10 June 2016).
7. Garner, B. A. 2001. *A Dictionary of Modern Legal Usage*. Oxford: Oxford University Press
8. Garzone, Giuliana. "Legal Translation and Functionalist Approaches: a Contradiction in Terms?" *Geneve: Actes*, 2000. www.tradulex.org (accessed 1.9.2009).
9. Harvey, M. What's so Special about Legal Translation? *Volume 47, Number 2, June 2002*, p.177–185.
10. Mellinkoff, D. 1982. *Legal Writing: Sense and Nonsense*. New York: Charles Scribner's Sons.
11. Levinson S., 'Translation: Who Needs It?', *Fordham Law Review*, 65 (1997) 1457–68.
12. Nida E. A. and Taber C. R., *The Theory and Practice of Translation* (Leiden: Brill, 1969).
13. Prieto Ramos, Fernando. "Legal Translation Studies as Interdiscipline: Scope and Evolution". *Meta: Translators' Journal* 59(2), 2014, pp. 260–277.
14. Pritchard, J. 1983. *The Penguin Guide to the Law*. London: Penguin Books.
15. Pym, A. 2010. *Exploring Translation Theories*, London: Routledge.
16. Šarčević, S. 2000. *New approach to legal translation*. The Hague: Kluwer Law International.
17. Saldanha, Gabriela & Sharon O'Brien. *Research Methodologies in Translation Studies*. London and New York: Routledge, 2013.
18. Wiegand W., 'The Reception of American Law in Europe', *American Journal of Comparative Law*, 39/2 (1991) 229–48.